

поведінка, внутрішній світ, думки, почуття, переживання, а також причини, що штовхнули його на самогубство.

Ключові слова: самогубство, внутрішній світ, особистість, суїцидальний акт, почуття, думки.

УДК 821.161.2.09

Я. В. Пархета

ДУАЛІСТИЧНІСТЬ ТЕМПЕРАМЕНТУ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА: ЕКСПЛІКАЦІЯ У ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ

У статті досліджено біполярність темпераменту Гр. Тютюнника як одного зі складових особистості митця. На матеріалі епістолярію та спогадів продемонстровані особливості холеричного та флегматичного типів темпераменту письменника. Детально простежено вплив темпераменту на поетику оповідання «Грамотний».

Ключові слова: психопоетикальна модель, мегатекст, темперамент.

Використання здобутків психології у сфері літературознавчих методологій з метою глибшого осягнення сутності особистості митця та природи художності його творів набирає нових обертів. Творчість Гр. Тютюнника досліджували переважно у загальнопоетологічному аспекті. Хоч деякі питання вивчення психологізму письменника і потрапляли в поле зору літературознавців (В. Даниленко [2], Н. Зборовська [4], Н. Тульчинська [9], М. Хороб [12] та ін.), поза увагою дослідників залишився аналіз темпераменту як важливої складової психоструктури особистості, що й визначає **актуальність** дослідження. **Метою** статті є вивчення особливостей темпераменту Гр. Тютюнника та визначення впливу окремих його аспектів на письменницьку спрямованість митця. Методологічною концепцією дослідження стане психопоетикальна модель аналізу особистості письменника. Матеріалом, який уможливило виконання завдання статті є мегатекст Гр. Тютюнника.

Оскільки темперамент є предметом вивчення переважно психологів та психіатрів, вважаємо цілком логічним звернення до психологічної термінології. За визначенням психологів, темперамент – це «вроджені форми поведінки, які проявляються в динаміці, тонусі та врівноваженості наших реакцій на життєві впливи» [3, с. 407–408]. І. Павлов уважав темперамент типом нервової системи, який слабо схильний до будь-яких змін. Відповідно до його учення виокремлюємо чотири типи: сангвінік – сильний, врівноважений, рухливий тип; флегматик – сильний, врівноважений, інертний тип; холерик – сильний, нерівноважений тип; меланхолік – слабкий тип [3, с. 411]. В. Мерлін, В. Небиліцин, Б. Теплов розширили цю систему, зазначивши, що кожен тип темпераменту має свої якості, а саме: «лабільність – швидкість виникнення та протікання збудження і гальмування; сензитивність – визначається тим, яка сила впливу потрібна, щоб викликати в людини реакцію; реактивність – сила емоційної реакції на зовнішні та внутрішні подразники; активність – характеризується тим, наскільки людина активна під час подолання перешкод; темп реакцій – швидкість протікання психічних процесів та реакцій; пластичність – гнучкість, легкість пристосування до нових умов; ригідність – інертність, нечутливість до зміни умов; екстраверсія – спрямованість особистості на довкілля, на оточуючих людей, предметів,

подій; інтроверсія – фіксація особистості на собі, на своїх переживаннях та думках, схильність до самоаналізу, замкненість; емоційна збудливість – характеризується тим, якої сили потрібен вплив, щоб викликати емоційну реакцію» [3, с. 413]. Варто вказати на те, що саме від темпераменту залежать такі особистісні риси, як: вразливість, емоційність, імпульсивність і тривожність [8, с. 236]. Відомо, що холерик енергійний, характеризується підвищеною збудливістю; водночас буває нетерплячим, запальним, прямолінійним та різким у стосунках. Така людина любить бути завжди у центрі уваги. У нього жива міміка, виразна жестикуляція [8, с. 414]. Натомість флегматик – мовчазний, врівноважений, працьовитий. У своїй поведінці та рухах флегматики повільні та спокійні. Такій особистості властиві товариськість, обачливість, розсудливість, доброзичливість, керованість, рівне ставлення до інших людей, не схильний до афектів; це людина, яка викликає довіру. Для сангвінічного типу темпераменту притаманні емоційність, вразливість, висока нервово-психічна активність. А меланхоліки характеризуються стриманістю, низьким рівнем виявлення реакцій.

Мегатекст Гр. Тютюнника дає підстави стверджувати, що у психоструктурі митця домінують два типи темпераменту: холеричний та флегматичний. У пам'яті родичів, друзів письменника фіксуються спогади, які увиразнюють поєднання саме цих типів темпераменту митця.

Зазначимо, що темперамент є спадковою рисою. Важливими є спогади родичів письменника, які засвідчують витоки темпераменту митця. Дружина Григорія Тютюнника, Олена Черненко, пов'язує вибуховість, холеричність Тютюнників із турецькою кров'ю, яка *«десь шуміла в їхніх жилах, свідчить вуличне прізвисько Галани та й ім'я прадіда – Хтудул. Та й саме прізвище Тютюнник десь етимологічно доводить оту двокровність»* [1, с. 422]. Спадкова складова темпераменту корелює із характером як соціально набутою характеристикою особистості. Однією з таких рис письменника є інтелігентність, яку він успадкував від батька. Григорій Тютюнник у спогадах про брата пише: *«він (батько) не схожий був на мужика або не зовсім схожий. У кожному селі є така людина чи такі люди: напівмужик-напівінтелігент»* [11, с. 688]. Тож можемо припустити, що, як інтелігенту, письменнику мають бути властиві такі ознаки флегматичного типу темпераменту: стриманість, доброзичливість.

Г. Булах, М. Вінграновський, О. Черненко згадують про артистичність Григора Тютюнника. Цю особливу рису, як зазначає літературознавець А. Шевченко, він успадкував від батька, діда й прадіда: *«імітував і голос, і жести, і ходу – творив на наших очах характер, образ людини, яку ми не знали, але завдяки його натхненній імпровізації вже не могли позбутися враження, що вона – наш давній знайомий»* [1, с. 445]. Сам Гр. Тютюнник пригадує: *«Він (Павло Васильович) умів перекривити, скопіювати мало не кожного шилівця й шилівцянку [...]. Копіював навіть свого батька, Василя Феодуловича»* [11, с. 680], а М. Тютюнник не просто заходив у хату, а завжди пританцьовував, міг перекривити кожного односельця. Так, Д. Павличко пригадує, що жоден актор не зміг би змагатися з Гр. Тютюнником, адже він *«цілком перевтілювався у свого героя, й було видно, що за допомогою перевтілення і писалися ті оповідання»* [1, с. 359].

У спогадах друзів, колег Гр. Тютюнника також збереглися окремі штрихи до темпераменту митця. У спогадах письменника В. Захарченка спостерігаємо поєднання двох типів темпераменту у психоструктурі Гр. Тютюнника: *«Григорій був розважливий, думка його вилась неспішно й затишно, як димок од його сигарети. А ще він був колочий, саркастичний, а то й сумовитий»* [1, с. 290]. Л. Письменна також наголошує

на неоднозначності темпераменту Григора Тютюнника: *«Він був усяким. Інколи – похмурим, інколи – веселим, колючим чи лагідним...»* [1, с. 364].

Виокремимо спогади про письменника, які ілюструють наявність саме холеричного компонента у психоструктурі митця. О. Черненко пригадує: *«Тютюнники – складні характери: натури гарячі, безкомпромісні; темпераменти холеричні, вибухові; серця чуйні, душі вразливі. У справжній дружбі, любові – віддані до самозречення; до друзів прислухаються, люблять вислуховувати поради і розради. До недругів – безпощадні, мечуть блискавки і громи»* [14, с. 153].

Актор Г. Булах описує провокативну ситуацію, в якій опинився Григір, а саме: будучи тяжко хворим, Григір почув насмішку в його адресу. Як стверджує Г. Булах *«він вихопився вихором, і сил було треба неабияких, щоб утримати його»* [1, с. 154]. Є. Гуцало звернув увагу на те, що письменник у силу свого холеричного типу темпераменту інколи сам провокував конфліктні ситуації: *«Григір наражався на непорозуміння, на гострі конфлікти, які, здавалось, не ставали досвідом, не вчили обачності чи обережності в поводженні з іншими, – й через якийсь час він знову наражався на непорозуміння й конфлікти»* [1, с. 227–228] або *«Днів за два-три до цього мого візиту Григір уже говорив, що читав цю книжку, й тоді також сказав, що вони не вміють писати. Тоді я не згодився, а тепер промовчав, хоч Григір, здається, й сподівався на суперечку»* [1, с. 230].

Побратими письменника пригадують, що він часто був неспокійним, невгомним, але іноді з нікому невідомих причин був похмурим і надламаним [1, с. 237]; часто усамітнювався і думками під час розмови міг бути десь дуже далеко: *«Григір сидить на сцені [...], якийсь неправдоподобно молодий, [...], начебто не в нашому спільному минулому, а виразом обличчя – у якомусь своєму сокровенному майбутньому»* [1, с. 225].

А. Шевченко пригадує, що письменнику *«ніколи не сиділося на одному місці. Міг зірватися навіть серед ночі й кудись поїхати»* [В №8, с. 441]. Відомо, що розмови молодших колег по перу могли викликати справжній гнів, несамовиту лють. Але в той же час він швидко виходив із цього стану і йшов геть. Водночас у спогадах того ж А. Шевченка читаємо: *«ішов повагом, статечно, одна рука в кишені, друга за відлогом піджака, голова відкинута назад і трохи набік»* [1, с. 439]. В. Шевчук також пригадує, що письменник був *«маломовний і, здавалось, трохи сердитий – тоді оповідав мало, а натомість слухав»* [1, с. 456], що, на нашу думку, притаманне саме флегматику.

І в листах Гр. Тютюнника також зримі окремі особливості його темпераменту. Так, наприклад, у листі до Н. Дангулової Гр. Тютюнник зізнається, що його охоплює настрій *«іноді дуже сумний, іноді вельми феєричний, але частіше – сумний»* [10, с. 124]. У листі до Ф. Рогового від 07.11.1937 р. митець зізнається: *«маю вроджений, либонь, нахил до смутку»* [10, с. 137] або *«не хочеться писати. Вітрила спущені. Вітру в них не чути, не шумить. Може, це тимчасова втома, а може, й ні»* [10, с. 147]. Наведені приклади засвідчують присутність флегматичного компонента у психоструктурі митця. А в листі до Н. Дангулової від 30.07.1974 Гр. Тютюнник пише, що *«Ангел і диявол мої виявляється переморгнулися...»* [10, с. 144], і це вже, на нашу думку, притаманне холерикам.

Зазначимо, що вивчення епістолярію вимагає особливої уваги дослідника, адже повідомлення, які, на перший погляд, не несуть важливої інформації, можуть слугувати джерелом оприявлення окремих аспектів психіки митця. Так, під прискіпливим поглядом у листі до Н. Дангулової від 27.10.1977 р. прочитується флегматичний та холеричний типи темпераменту письменника: *«Решту (оповідання) буду ще мучити, доки сам не замучуся, тоді розсерджуся і здам у журнал [...]. Убивча натура»*

[10, с. 162]. Перекладачка пригадує, що Гр. Тютюнник писав про себе: *«Я людина добра і поступлива», – проте «Григір ставав лютим, коли справа торкалася недоброго й легковажного ставлення до літератури»* [1, с. 241]. А О. Шугай пригадує, що письменник *«любив роздумувати під час ходи. А маючи коло себе уважного, зосередженого слухача, думав уголос»* [1, с. 474]. У листі до дружини Григір Тютюнник зізнається в тому, що не може писати швидко: *«я постараясь писати быстро, хотя и не умел этого делать никогда»* [16, с. 162]. Це, очевидно, є результатом впливу флегматичного типу темпераменту.

В. Шелдон [8], представник морфологічної теорії темпераменту виділяв три типи соматичної конституції: ендоморфний, мезоморфний, екторморфний. Для ендоморфного типу будови тіла характерними є округлість і м'якість зовнішнього вигляду. Такі люди схильні до комфорту і розміреного способу життя. Люди з екторморфною будовою тіла характеризуються тендітністю і відсутністю мускулатури. Для людей з мезоморфним типом структури тіла є властивою різкість у поведінці. Вони сильні і відповідно мають атлетичну будову тіла. За нашими спостереженнями, Гр. Тютюннику відповідає саме мезоморфний тип соматичної конституції. Підстави так вважати дають світлини письменника [6; 7], спогади опису зовнішності його родичів, друзів, колег. В. Дрозд описує письменника так: *«Стрункий, вродливий, очі розумні, чесні, палахкотять вогнем, якусь мить він безмовно дивиться на тих, хто сидить за великим столом, орлиним гордим поглядом [1, с. 268] або «гордо зведена голова, це виставлене наперед плече, ця хода, неспішна і впевнена...»* [1, с. 270].

Не можна було оминати поглядом Гр. Тютюнника: *«високий, худий, з гінким кроком, тілом ставний, випростаний, з непокірно завинутим чубом, з гордо піднесеною головою, він вирізнявся в юрбі, і цього не помітити було годі»* [1, с. 460]. Д. Павличко запам'ятав *«худе, смагляве обличчя, хвиля смолисто-чорного волосся загнута над чолом, очі блискучі, уста затиснуті»* [1, с. 361].

Художник І. Климко описує письменника так: *«профіль тонко прорисований, ніс з горбинкою, уста – почуттєві, підборіддя – широке: достеменний козак»* [5, арк. 8]. Досить виразно з психологічної точки зору описує Гр. Тютюнника Є. Гуцало: *«Поставний, виразно енергійний у ході, завжди з вільно розгорнутими грудьми, тримав голову з якоюсь вродженою, невимушеною незалежністю, буйночуба голова подеколи якось аж завалювалась назад, немов розкошуючи на міцних незгорблених плечах. Не завжди застібаючи поли плаща чи пальта, а згодом і білого, простої вичинки кожуха (таки по-селянському простого овечого кожуха, а не імпортової дублянки чи якогось іншого заморського фасонистого одягу), він немов прагнув вирватися з цього одягу, виокремитися з нього так само, як зовнішністю і манерою триматись несамохіть виокремлювався з будь-якого гурту»* [1, с. 202]. Майже на всіх групових світлинах Гр. Тютюнник вирізняється своїм поглядом: серйозний, хижий; очі великі, погляд глибокий – в далечінь [6, арк. 8; 7, арк. 1].

Використовуючи мегатекст письменника, визначимо вплив темпераменту Гр. Тютюнника на його творчість. Прозаїку часто закидали малу продуктивність творчих результатів. У листі до письменника В. Костюченка від 27 липня 1977 р. Гр. Тютюнник зізнається, що не вміє писати швидко, а в листі до Н. Дангулової від 27 жовтня 1977 р. пише про те, що при кожному перепрочитанні свого твору знаходить якісь недоліки, виправляє. І він робить це доти, поки нерви здадуть і він побіжить здавати текст до редакції [10, с. 162].

Відповіді знаходимо і в записній книжці митця: *«літературний матеріал повинен залежатися в мені, як сіно в стіжку, щоб кожна стеблина пропахла ароматом іншої»* [1, с. 57]. Неспішність, розміреність у діях давали змогу письменнику підбирати влучні

слова, вирази для характеристики героїв. Як стверджував письменник, *«сюжет [...] – це простеження руху душі героя на якомусь короткому чи довгому відрізку його життя. Це в тебе в руці такий ключик, і ти ним відмикаєш одні дверцята в його душу, потім ще, потім ще... І сам кожного разу радієш відкритому...»* [1, с. 284]. Письменник О. Лук'яненко пригадує як тяжко прозаїк працював над словом, іноді припиняв роботу над твором, якщо не міг знайти потрібне слово, деталь: *«письменництво, він вважав за роботу, яку треба робити без поспіху, на совість – так само, як належить майстрові в усякому потрібному людям ділі»* [1, с. 303]. Гр. Тютюнник, перш ніж сідати за нове оповідання чи повість, повинен був бачити в уяві детальну картину. Письменник І. Маценко пригадує слова Гр. Тютюнника: *«поки не побачу, не почую, до найдрібніших деталей не уявляю собі майбутнього свого персонажа, не можу розпочати роботи»* [1, с. 833]. Цьому, безперечно, сприяв флегматичний тип темпераменту митця. Разом з тим, маємо спогади І. Маценка, у яких ідеться про те, що в силу нетерплячості Гр. Тютюнника (що притаманне холерикам) він не міг писати великих за об'ємом творів: *«не можу писати речей об'ємних – в мене для них не вистачило, мабуть би, терпіння. До того ж не розумію, навіщо стругати романаю, коли ідею, думку, почуття, якими хочеш проінняти читача, можна вмістити в звичайному оповіданні на десяти-п'ятнадцяти машинописних сторінках?»* [1, с. 332]. Не знайдемо в творах митця розлогі описи зовнішності героїв, поведінки або характеру, які не мають стосунку до психологічної характеристики зображуваного, адже він поставив собі мету: *«кожен герой характеризує сам себе своїми ж словами. І щоб скупю. Абзац чи речення – і образ. І щоб, боронь боже, не повторився жоден»* [1, с. 332].

Оптимальним художнім засобом для Гр. Тютюнника, який влучно, тонко дає характеристику не лише персонажів, а й психологічної ситуації, в якій вони перебувають, є художня деталь. Ю. Мушкетик зазначає, що *«Григор намагається вхопити в людині найсуттєвіше, тобто коротко, але містко вхопити основну суть людини, і виражає це за допомогою психологічної деталі, жесту»* [1, с. 345]. Використання цього художнього засобу стало можливим і завдяки окремим особливостям психоструктури Гр. Тютюнника. Вважаємо, що флегматичний тип темпераменту сприяв глибинному самоаналізу. Так, у художніх творах митець з'ясував проблеми, які цікавили його у реальному житті: абсурдність учинків людей, їхні споживацькі інтереси, психологію натовпу.

Простежимо вплив холеричного та флегматичного типів темпераменту на поетику творів митця на прикладі оповідання «Грамотний». Зазначимо, що це оповідання аналізувалось дослідниками лише побічно (Н. Варлата, Л. Шевченко та ін.). Також моніторинг наукових праць дає підстави стверджувати, що більшість дослідників звертались до оповідання лише у контексті проблеми комплексу меншовартості післявоєнного покоління, втіленого в нещасних долях одиноких безпорадних жінок; у процесі вивчення заголовних слів у зв'язку зі змістом твору, при вивченні поетики творів митця. Думається, обмеженість вивчення цього твору спричинена домінуючими штампами у ставленні до письменника, які так багато років використовують дослідники, а саме: повоєнне село, проблема маленької людини, душевна травма митця та подібні.

Вважаємо, зазначений художній твір може слугувати яскравим прикладом для демонстрації зображення і психології натовпу, і світосприйняття реалій життя різними поколіннями. Спробуємо визначити, які саме психоструктурні компоненти особистості Гр. Тютюнника вплинули на поетику оповідання. Зав'язкою в сюжеті твору є звістка про суд між односельцями Яковом Брусом і Мотрею Кіндратівною. Сам текст

оголошення, виходячи із його змісту, місця розташування є абсурдним: «УВАГА!!! В НЕДІЛЮ О 18.00 У ПРИМІЩЕННІ С/КЛУБУ ВІДБУДЕТЬСЯ ТОВАРИСЬКИЙ СУД НАД Я. БРУСОМ ТА ПОТЕРПІЛОЮ БОРОЗНЯК МОТРЕЮ КІНДРАТИВНОЮ. ПІСЛЯ СУДУ – ТАНЦІ». Зазначається, що це буде не справжній суд, а товариський. Суд у творі сам по собі постає не державним органом, що здійснює правосуддя. Він є своєрідним засобом розкриття і **психології натовпу**, і демонстрації **різних характерів** людей, які перебувають переважно у територіально обмеженому просторі, де незначні проблеми стають для них важливим об'єктом обговорення, і розкриває особливості психосвіту автора. Наведемо діалог селян:

« – А що, хіба в городі тепер суду вже нема? – беззубо допитувалась у мужиків бабуна Вухналька, найкраща в районі (а колись у повіті) шептуха і костоправка.

– Є, бабо, суд і в городі, – тлумачили їй. – Тепер два буде! Два, кажу, бабо, два! Стала чутка – скоро судді по дворах ходитимуть... Прийдуть та: «Ану, бабо, признавайтесь, хто Семенові Вузькому ногу склав позаторік, що він і досі в колгоспі кролів краде та по чвертки в лавку галопом бігає, – ви? То платіть, бабо, штраф! І за ногу, і за кролі!» [11, с. 347].

Атмосферу суду творять не лише підсудні, судді, а й присутні на ньому громадяни. Більшість людей, які прийшли в сільський клуб, не знали, що таке товариський суд. Тобто, селяни прийшли з цікавості. В оповіданні автор розкриває і **психологію різних поколінь**: молоді люди навіть не збиралися йти дивитись на суд, адже вони ще *«вибирали буряки, допасували череди на осінніх лугах, а голова товариського суду – Микола Миколайович, директор сільської восьмирічки, ламав з учнями кукурудзу в полі»* [11, с. 346]. Забігаючи наперед, зазначимо, що молодь прийде, але на закінчення суду, коли погодує худобу, попрацює на городі, а тоді можна й на танці сходити. Вважаємо за потрібне вказати на той факт, що Гр. Тютюнник не мав одноставного позитивного чи негативного ставлення щодо села і міста. Місто втомлювало письменника, а, перебуваючи в селі, він ніби оживав душею. Однак часто у листах митець описував село як осередок пияцтва і тупості. Так, у листі до письменника М. Стеблини від 20 серпня 1970 р. письменник характеризує село негативно: *«В селі удень глухувато: роботи людям багацько. Зате ввечері воно оживає. Починається з клубу. Приходить зав. [...], закручує магнітофонну стрічку, щодня одну й ту ж, і тоді над Мануйлівкою, цим щирим, майже старосвітським українським селом, чути: «А нам все равно, а нам все равно...» [...]. І так щодня, до отупіння, до одуріння»* [11, с. 117]. А в листі до Н. Дангулової від 20 травня 1971 р. митець описує живописні картини Мануйлівки і переймається тим, що молодь чомусь тікає з села. Подібних епізодів у листах Гр. Тютюнника чимало. Невизначеність між селом і містом постійно ятрила душу письменника, і це, в свою чергу, становило **внутрішній конфлікт** митця.

Не так важливий вирок суду, зважаючи на самий злочин Якова Бруса, як те, що під час судового процесу розкриваються характери як окремих героїв, так і суспільства загалом.

Насправді, підсудний Яків Брус і визначає сутність психології сільської людини: *«З вами тільки так і треба. Бо по-хорошому ви наробите чортів пляшку. Он Ванько Хутірний, – Ява навзаплюшки кинув на молодого хлопчину в солдатській гімнастерці, свого наступника по бригадирству. – Той до вас і с'як, і так... по культурному: Векло Панасівно, Насте Григорівно... чи не пішли б ви сьогодні на буряки? Лацїтьс'я. Ну, а толку? Буряк он і досі в землі сидить. А при мені ви про нього вже давно забули б. Так що я вас знаю. Я нащот вас грамотний»* [11, с. 352]. І підтвердження цьому знаходимо в тексті, коли поведінка людей стає неконтрольованою й під осуд потрапляє сам член

товариського суду – завідуючий кооперацією Тельнов. У цьому творі Гр. Тютюнник майстерно розкриває психологію натовпу. Влучно підбираючи репліки персонажів, передаючи емоції селян на суді, що можливо саме завдяки холеричному типу темпераменту, письменник показує, як людина змінюється, перебуваючи у натовпі. Чужі дії провокують інших людей: вони вже не здатні мовчати, приховувати явне, відчуваючи можливість у цей момент сказати те, що, можливо, наодинці ніколи б не наважились. Коли суд перетворився на базар, Ява сказав: *«А що, побалакали з ними?.. Хіба з ними так балакать? З ними не такої грамоти треба знати! – І сміявся крізь стиснуті губи, самим носом»* [11, с. 353]. Підтвердженням того, що цей судовий процес селяни сприймали кожен по-своєму є картина завершення судового процесу: коли голова суду сказав традиційне *«Прошу встати, товариші»* [11, с. 354], то *«хто встав, хто ні, хто подався до виходу на перекур»* [11, с. 354], а молодь нервово чекала, коли в клубі почнуться танці.

Отже, підтвердження теоретичного матеріалу знаходимо у мегатексті Гр. Тютюнника. Як бачимо, у творі «Грамотний» письменник майстерно зобразив психологію натовпу, відкрито заявив про нікчемність суддів, яку викрили односілчани. В оповіданні на декількох сторінках Гр. Тютюнник зумів порушити складні соціальні проблеми, зобразити різні психологічні стани і типи персонажів різних генерацій, що було можливим завдяки поєднанню еkleктичних елементів у психоструктурі митця. Визначено, що темперамент як вроджена властивість людської психіки певним чином спрямовує діяльність людини і ставлення до тих чи тих обставин, а вивчення впливу темпераменту на художню спрямованість митця становить перспективу подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Вічна загадка любові : Літературна спадщина Григора Тютюнника. Спогади про письменника / [упоряд. А. Шевченко]. – К. : Рад. письменник, 1988. – 495 с. – ISBN 5-333-00023-9.
2. Даниленко В. Г. Архетип, монотип, стереотип як формотворчі структури художнього тексту (на матеріалі прози Григора Тютюнника) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Теорія літератури» / Даниленко Володимир Григорович ; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К., 1994. – 20 с.
3. Загальна психологія : навч. посіб.; [укладач О. В. Скрипченко]. – К. : А.П.Н., 2002. – 464 с. – ISBN 966-965-73-0-1.
4. Зборовська Н. В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: монографія / Ніла Вікторівна Зборовська. – К. : «Академвидав», 2006. – 504 с. – ISBN 966-8226-36-4.
5. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ф. 299 спр. № 2255, арк. 8.
6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ф. 400, оп. 1, спр. 239, арк. 8.
7. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ф. 949, оп. 1, спр. 67, арк. 1.
8. Психологія : підручник. / Трофімов Ю. Л., Рибалка В. В., Гончарук П. А. [та ін.]; за ред. Ю. Трофімова. – К. : Либідь, 2008. – 560 с. – ISBN 978-966-06-0533-6.
9. Тульчинська Н. М. Своєрідність художнього вираження психологізму у творчості Григора Тютюнника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Тульчинська Наталія Михайлівна ; Дніпропетровський національний університет. – Д., 2002. – 15 с.

10. Тютюнник Г. М. Бути письменником: щоденники, записники, листи / [передм., упорядкув. О. Неживого] / Григор Михайлович Тютюнник – К. : Ярославів Вал, 2011. – 440 с. – ISBN 978-617-605-007-0.

11. Тютюнник Г. М. Облога: Вибр. твори / [передм., упорядкув. та приміт. В. Дончика] / Григор Михайлович Тютюнник. – 2-ге вид. – К. : Унів. Вид-во «Пульсари», 2004. – 832 с. – ISBN 966-7671-91-7.

12. Хороб М. До питання психологізму в оповіданнях Григора Тютюнника / М. Хороб // Українське літературознавство. – 1983. – Вип. 41. – С. 22–28.

13. Черненко О. Коли слова оживають. Спомини про Григорія та Григора Тютюнників / О. Черненко // Вітчизна. – 1999. – № 7–8. – С. 135–139. – ISBN 0131-2561.

14. Черненко О. А спочатку було село... / О. Черненко // Березіль. – 1992. – № 7–8. – С. 146–155. – ISSN 0130-1608.

15. Шевченко Л. Що за однослівним заголовком : до характеристики поетики Г. Тютюнника / Л. Шевченко // Культура слова : республік. міжвід. зб. / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України ; [редкол.: С. Єрмоленко (відп. ред.) та ін.]. – К., 1989. – Вип. 36. – С. 29–32.

16. Шугай О. «Усе живе – тепле...»: Нове про Григора Тютюнника / Олександр Шугай. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2006. – 226 с. – ISBN 966-518-390-7.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2015

Ya. V. Parheta

DUALITY OF GRIGOR TYUTYUNNYK'S TEMPERAMENT: EXPLICATION IN CREATIVE WORK

This article explores the bipolarity of Gr. Tyutyunnyk's temperament as one of the components of the artist's personality. Temperament is said to be a congenital form of human behavior that is unlikely to change. It has been found that the personality traits such as vulnerability, emotion, impulsiveness and anxiety, depend on the temperament. Since temperament is a hereditary trait it is important to study the memories of writer's relatives who certify the origins of the temperament of the artist. The author used the notes in Gr. Tyutyunnyk's notebooks. The texts of the correspondence and memories demonstrated the features of choleric temperament and phlegmatic type of the writer. Psychology of Gr. Tyutyunnyk is dominated by two types of temperament: choleric and phlegmatic. There is a connection between the hereditary component of temperament and the character. Explosiveness and holeryc nature of Tyutyunnyk's relatives is associated with Turkish blood flowing in their veins. The hereditary component of temperament correlates with its nature as socially acquired characteristic feature of a personality. One of these features is the writer's intelligence, which he inherited from his father. The application of morphological theory helped to reveal the dominant types of temperament of the artist. The author found that Gr. Tyutyunnyk suits the mesomorphic type of somatic constitution. The archival photographs and memories description of the relatives and friends of the writer were used for authentic judgments. The influence of temperament on poetics story is traced in detail. It was found that choleric temperament of the writer contributed to the brevity of his works, expressing emotions of the characters of the story, and stolid – disclosure psychology of the crowd, different generations. The author proved that temperament as an innate property of the human psyche somehow has an impact on the technology of creative work.

Key words: psychopoetical model, megatext, temperament.